

СТАНОВИЩЕ

по дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки”

в област Филология (2.1 /0.04.06), немска литература

от доцент д-р Майа Станкова Разбойникова-Фратева
на тема *“Jeder ist seines Unglucks Schmied”. Manner und Mannlichkeiten in Romanen von Theodor Fontane*

автор на становището: проф. дфн Милена Кирова

Дисертационният труд на доц. д-р Майа Разбойникова-Фратева е написан на немски език; той има обем 242 страници. Съставен е от Въведение, две основни глави и Заключение.

Ще започна оттам, че със своя избор на тематика и методология, подходяща за нейното разработване, дисертационният труд на доц. Разбойникова-Фратева е новаторски за българското литературознание. За пръв път у нас литературното творчество става обект на анализ като източник на познание (дисертацията би го нарекла дискурсивно) за моделите на мъжественост, актуални в социалния и мисловен живот на една епоха. Методологията на работата, както и концептуалният апарат, са адекватно заимствани от полето на един сравнително установен тип изследвания, известен като *Изследвания на мъжествеността* в западната традиция на социалните и хуманитарни науки. Те се появяват, главно в САЩ, още към края на 60-те години, под името *Изследвания на мъжа*, но получават силен импулс за развитие и разпространение от началото на 80-те години, когато бързо достигат до литературознанието и се налагат в него като модерен и продуктивен метод. Три десетилетия по-късно *Изследванията на мъжествеността* все още не са навлезли в България, поради което на дисертационния труд се налага да ползва като методологически и теоретичен пример най-вече текстове на западни/немски автори. (Макар че за него би било добре да има предвид и важни, дори вече класически за полето книги, написани на английски, но със сигурност преведени и на немски език; най-лесно бих посочила основополагащия труд на Ив Кософски-Седжуик „Между мъже”). Определено смятам като достойнство на работата факта, че методологията на изследване е „собствена”, т.е. иманентна на проблематиката, защото в преобладаващия брой случаи, когато обект на проучване е мъжествеността, се черпи идеология и терминология от областта на *Gender*

Studies в онзи техен вариант, който ги превръща почти изцяло в реплика на *Women's Studies*, или *Изследванията на жените*.

Всичко, което казах до този момент, потвърждава пионерския принос на дисертацията по отношение на нейния тематичен обект, проблематиката и един важен аспект на научната методология. Съществува обаче и втори методологически аспект, сплетен с първия, който ни кара да видим допълнителни измерения на научния принос. Авторката съзнателно се е откъснала от традиционните типове литературна интерпретация в полза на дискурсивния анализ. Термина дискурс/дискурси тя употребява във варианта, предложен от Фуко и наложен от неговите последователи като „комплекси, съставени от изказвания, заедно с условията и правилата на тяхната продукция и рецепция в определен период от време”. Към изходната фукоянска теория е добавен и приложен в практически план нейният „исторически” вариант, предложен от Клаус-Михаел Богдал.

Разбира се, преходът към нетрадиционен, т.е. дискурсивен тип анализ е осмислен и мотивиран от авторката. Още в началото си дисертационният труд взема страна по един традиционен дебат: дали и доколко литературният текст може да бъде третиран като дискурс? Възможно ли е да пренесем понятията и механизмите за анализ от социалните науки право в литературния текст? След като прави преглед на основните тенденции в този спор, трудът застава на мнението, че за да служи адекватно на литературата, дискурсивният анализ трябва да бъде актуализиран и обогатен в сравнение с варианта, в който го практикуват Фуко, Бътлър или Саид. Корективът, модернизиралата стратегия – това са именно *Изследванията на социалния пол* (Gender Studies). Едва така, усложнен в нова, двойна понятийна система, дискурсивният анализ се прилага върху творчеството на немския писател от 19 век Теодор Фонтане. Трябва да признаем, че неговият избор е изключително сполучлив, защото „колективният” текст на тези четири романа, които дисертацията подробно разглежда, е истинска лаборатория за художествено производство на разнообразни типове мъжественост. И всеки от тях е неслучен по своему. Основният въпрос, който дисертационният труд си поставя, е **защо**: защо литературните мъже в тези романи от втората половина на 19 в. са нещастни, въпреки че всеки от тях – повече или по-малко – практикува нормата за хегемонна мъжественост на своето време? Основната (трета) глава на изследването отговаря на този въпрос, като анализира последователно образите (в контекста и терминологията, които използва самият труд, би трябвало да кажем „елементарно-литературните фигури”) на Сант Арно, ван дер Щраатен, граф Петьофи и барон фон Инщетен. Всеки от тях е неслучен като фигура на идеала за мъж, всеки от тях е обречен на житейски провал. Защото всички те – всички мъже на практика – са заложици на социалната норма, която предопределя поведението и

качествата на „истинския“, „важния“ мъж. Мъжествеността – и през втората половина на 19 в., и във всяка друга епоха на патриархалния свят – се оказва притисната в капана на собственото си желание да бъде господстваща и социално значима: провалът е заложен в живота на всеки земен, реален индивид, защото опитът да бъде „идеалният мъж“ е като опита да настъпи своята сянка: тя винаги е малко напред.

Макар че методологията на работата трябва да бъде определена като „исторически дискурсивен анализ“, коментарът на романовите образи и проблеми е внимателен и прецизен според най-добрите традиции на литературоведското мислене. Изводите са убедителни и логични, езикът, на който е написана дисертацията, с малки изключения е точен и ясен (под изключения имам предвид фрази като тавтологията „социални структури на обществото“ или неточния превод „силови структури в обществото“ вместо „властови структури на обществото“...)

В заключение – имайки предвид пионерския тематичен и методологически характер на работата, здравата теоретична основа, върху която е построена, значимите проблеми, които поставя, и увлекателния, богат език, на който е написана, изразявам убедено становището, че на доц. д-р Майа Разбойникова-Фратева може да бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки“.

21.11.2011 г.

(проф. дфн Милена Кирова)